

مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی کمیته برنامه ریزی آموزشی

شیوه نامه بازنگری برنامه های درسی در راستای پاسخگویی اجتماعی

مقدمه و ضرورت

پیشرفت دانش، تغییر نیازها و اولویت های جامعه، تغییر برنامه درسی (کوریکولوم)^۱ در راستای تربیت دانشجویان متعهد، متخصص و پاسخگو به نیازهای جامعه را ضروری می نماید. بر این اساس و با توجه به اهمیت این موضوع، در حال حاضر بازنگری برنامه آموزشی دروس رشته های علوم پزشکی در وزارت بهداشت بعنوان یکی از اهداف بسته آموزش پاسخگو طرح تحول و نوآوری در آموزش ابلاغ گردیده است و بر این اساس تمامی گروه های آموزشی ملزم به بازنگری برنامه های آموزشی شده اند.

با توجه به تدوین سیاست کلان نهادینه سازی رویکرد آموزش پاسخگو در نظام سلامت از سوی معاونت آموزشی وزارت بهداشت (مهر ماه ۱۳۹۴) و نیز با توجه به اهداف کلی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در سند ملی برنامه ششم توسعه (آذر ماه ۱۳۹۴) درخصوص توسعه آموزش علوم پزشکی برای پاسخ به نیازهای نظام سلامت، در این شیوه نامه مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی کرمان سعی کرده است فرآیند بازنگری برنامه های درسی (کوریکولوم) را در راستای اجرایی نمودن بسته آموزش پاسخگو و عدالت محور تدوین نماید.

موضوع شیوه نامه

با عنایت به مفاد «اصلاحیه دستورالعمل واگذاری اختیار برنامه ریزی درسی به دانشگاه های علوم پزشکی دارای هیأت ممیزه» مصوب سی و پنجمین جلسه شورای عالی برنامه ریزی علوم پزشکی مورخ ۱۳۸۶/۸/۲۹ همچنین «بخشنامه شماره ۴۱۵» مورخ ۱۳۹۵/۲/۱۲ معاونت آموزشی وزارت متبوع، در خصوص متناسب سازی محتوای درسی گروه های علوم پزشکی با نیازهای موجود در مناطق مختلف کشور در قالب سند آمایش سرزمینی مصوب شصت و دومین جلسه شورای مذکور، در بازنگری اجزای برنامه درسی در چارچوب اختیارات دانشگاه ها در سطح کشور، افزون بر اجرای مفاد دستورالعمل واگذاری اختیار برنامه ریزی درسی به دانشگاه های علوم پزشکی دارای هیأت ممیزه، موضوع

¹ Curriculum revision

دانشگاه علوم پزشکی کرمان، یک دانشگاه جامعه نگر با نگاه پاسخگو به نیازهای سلامت و جامعه

تفویض اختیار اعمال تغییر در محتوای برنامه های درسی مبتنی بر نیازهای سلامت منطقه تا سقف ۲۰ درصد رؤوس مطالب هر درس، تصویب و ابلاغ شده است.

نظر به این موضوع، بازنگری اجزای برنامه درسی در چارچوب اختیارات دانشگاه ها، ناظر بر دو بعد زیر می باشد:

۱- «تغییر در رؤوس مطالب و محتوای آموزشی ذیل هر درس، تا سقف ۲۰٪»

۲- «اعمال تغییرات در بخش دروس اختیاری و ارایه واحدهای درسی جدید به جای آن دروس تا سقف ۲۰٪، در دانشگاه های دارای هیأت ممیزه»

بدین منظور تمامی گروه های آموزشی متقاضی بازنگری برنامه های آموزشی (واجد شرایط) با رویکرد آموزش پاسخگو در نظام سلامت بایستی طی سه مرحله و براساس گام های تعریف شده در این شیوه نامه، نسبت به بازنگری برنامه های درسی در سطح ۲۰٪ مجاز گروه های آموزشی اقدام نمایند.

ساختار و تشکیلات فرایند بازنگری برنامه های درسی در دانشگاه

ساختار و تشکیلات فرایند بازنگری برنامه های درسی عبارتند از:

الف- گروه های آموزشی،

ب- کمیته های برنامه ریزی درسی در سطح دانشکده و دانشگاه،

ج- مدیریت دفاتر توسعه آموزش دانشکده ها،

د- معاونت آموزشی دانشکده ها،

ه- معاونت آموزشی دانشگاه،

و- مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه،

ز- کارشناسان حوزه توسعه آموزش

تبصره ۱- ضروری است به منظور نظارت، حمایت و پیگیری روند طراحی و بازنگری کلیه برنامه های درسی (کوریکولوم)، طرح دوره و طرح درس، کمیته برنامه ریزی درسی در سطح دانشگاه و دانشکده ها تشکیل شود.

دانشگاه علوم پزشکی کرمان، یک دانشگاه جامعه نگر با نگاه پاسخگو به نیازهای سلامت و جامعه

کمیته برنامه ریزی درسی دانشکده:

تعریف: ضروری است تمامی دانشکده ها نسبت به فعال نمودن کمیته برنامه ریزی درسی مبادرت ورزند. کمیته مزبور به عنوان زیر مجموعه ای از دفاتر توسعه آموزش، وظیفه هماهنگی در گروه های مختلف آموزشی برای بازنگری را بر عهده خواهد داشت.

وظایف کمیته:

- ۱- نیازسنجی و تعیین برنامه های درسی (کوریکولوم هایی) که در هر سال تحصیلی باید بازنگری شوند و ابلاغ به مدیران گروه های مربوطه.
- ۲- بررسی و تصویب برنامه های درسی بازنگری شده در گروه های آموزشی دانشکده و ارسال برای کمیته برنامه ریزی درسی دانشگاه
- ۳- نظارت بر روند ثبت طرح دروس اساتید و ارائه بازخورد به گروه های آموزشی
- ۴- دریافت نظرات و پیشنهادات اساتید و دانشجویان درمورد برنامه های درسی دانشکده و طرح و تصمیم گیری در کمیته

اعضا کمیته عبارتند از:

- معاون آموزشی دانشکده بعنوان رئیس کمیته
 - مسوول دفتر توسعه آموزش دانشکده یا یکی از اعضای هیات علمی دانشکده با انتخاب معاون آموزشی، بعنوان دبیر کمیته
 - یک عضو هیات علمی از هر یک از گروه های آموزشی دایر در دانشکده بعنوان نماینده گروه مربوطه
- تبصره ۲- اعضای این کمیته، با مشاوره مدیر دفتر توسعه آموزش و توسط معاون آموزشی هر دانشکده، با صدور ابلاغ رسمی، برای مدت دو سال انتخاب و معرفی می شوند و طی نامه ای رسمی به مدیر مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه معرفی می شوند.
- تبصره ۳- ضروری است اعضای هیات علمی که بعنوان نماینده گروه های آموزشی از هر یک در کمیته عضو می شوند، با عنایت به حوزه تخصصی مورد بحث در کمیته برنامه درسی (کوریکولوم)، در جلسات مرتبط دعوت شوند.
- تبصره ۴- لازم است یک جلسه در شهریور ماه هر سال با موضوع سیاستگذاری برنامه ریزی درسی در دانشکده، با حضور همه اعضای کمیته تشکیل گردد.

دانشگاه علوم پزشکی کرمان، یک دانشگاه جامعه نگر با نگاه پاسخگو به نیازهای سلامت و جامعه

کمیته برنامه ریزی درسی دانشگاه:

تعریف: کمیته برنامه ریزی درسی در سطح دانشگاه به عنوان زیر مجموعه مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی برای بازنگری برنامه درسی، نقش نظارتی - حمایتی را برعهده خواهد داشت.

وظایف کمیته:

- ۱- سیاستگذاری و نظارت کلی بر فرایند برنامه ریزی درسی در دانشگاه
- ۲- بررسی و تصویب کلیه برنامه های درسی بازنگری شده در دانشکده ها. ضروری است برنامه های درسی بازنگری شده، بعد از بررسی و تصویب در کمیته برنامه ریزی دانشکده مربوطه، در این کمیته نیز بررسی و تصویب گردند. مصوبه این کمیته به معنی قابلیت اجرای برنامه بازنگری شده در گروه آموزشی مربوطه می باشد.

اعضا کمیته عبارتند از:

- معاون آموزشی دانشگاه بعنوان رئیس کمیته
 - مدیر مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه
 - مسوول واحد برنامه ریزی درسی بعنوان دبیر کمیته
 - دو نفر از معاونین آموزشی دانشکده ها
 - دو نفر عضو هیات علمی متخصص آموزش پزشکی
- تبصره ۵- ضروری است بنا به دستور کار جلسه، از مدیران گروه ها و یا اعضای هیات علمی مرتبط با کوریکولوم مربوطه جهت شرکت در جلسه دعوت به عمل آید.
- تبصره ۶- ضروری است نماینده واحد برنامه ریزی درسی مرکز مطالعات و توسعه آموزش دانشگاه، در صورت ارایه درخواست و دعوت از سوی دانشکده ها، در جلسه کمیته برنامه ریزی درسی دانشکده به منظور رفع ابهام های احتمالی و در صورت لزوم ارایه مشاوره های تخصصی و ارایه بازخوردهای لازم شرکت نماید.

مراحل بازنگری برنامه درسی (کوریکولوم)

در این شیوه نامه مراحل بازنگری برنامه درسی (کوریکولوم) براساس گام های طراحی یک برنامه درسی تعریف شده اند.

مرحله اول: اولویت بندی گروه های آموزشی واجد شرایط بازنگری برنامه درسی (کوریکولوم)

ضروری است کمیته برنامه ریزی درسی دانشکده در هر سال تحصیلی بازنگری برنامه های درسی (کوریکولوم ها) را به گروه های محترم آموزشی ابلاغ نماید. گروه های آموزشی بر اساس فرم "اولویت بندی بازنگری برنامه درسی در راستای پاسخگویی اجتماعی" (پیوست شده) نیاز به بازنگری برنامه آموزشی فعلی را بررسی و نتیجه را به کمیته برنامه ریزی درسی دانشکده اعلام نمایند. کمیته برنامه ریزی درسی دانشکده اولویت بازنگری برنامه های درسی هر یک از گروه های آموزشی دانشکده را بررسی نموده و نتیجه را به کمیته برنامه ریزی درسی دانشگاه (همراه با فرم و کوریکولوم فعلی) و مدیران گروه های آموزشی مربوطه ابلاغ نماید.

مرحله دوم: پیش نیاز انجام بازنگری (ارائه مستندات توجیهی برای ضرورت بازنگری از طریق مطالعه و بررسی)

آموزش پاسخگو به منزله جهت دهی تمامی فعالیت های آموزش به سمت تربیت متخصصانی است که قادر به مرتفع نمودن نیازهای سلامتی جامعه هدف باشند بنابراین لازمه تطابق آموزش با نیازهای واقعی جامعه نیازسنجی می باشد. در این مرحله ضروری است کمیته برنامه ریزی درسی دانشکده به منظور تغییر و بازنگری در برنامه درسی از طریق مطالعه مشکلات و نیازهای جامعه، خصوصیات و نیازهای فراگیران به بررسی نقطه نظرات و دیدگاه های گروه های درگیر و ذینفع در برنامه درسی شامل اساتید، دانشجویان و جامعه پیردازد و جهت تصمیم گیری در کمیته مطرح نماید و نتیجه را به کمیته برنامه ریزی درسی دانشگاه (همراه با فرم و کوریکولوم فعلی) و مدیران گروه های آموزشی مربوطه ابلاغ نماید.

به عنوان مثال:

- آگاهی از نیازهای شغلی جهت انطباق کوریکولوم با مهارت شغلی بر مبنای آموزش پاسخگو؛ از دیدگاه شاغلین و دانشجویان ترم آخر مانند میزان رضایت دانشجویان از محتوای برنامه درسی با استفاده از طیف لیکرت و یا پرسیدن دو سؤال باز شامل بیان نقاط قوت و ضعف برنامه درسی فعلی و سؤال در خصوص ارائه پیشنهاد برای بهتر شدن برنامه درسی.
- نظرسنجی سالانه از دانشجویان سال آخر در مورد محتوا و حجم برنامه درسی به منظور بهبود کیفیت آموزش.
- مشارکت گروه های ذی نفع در برنامه درسی از جمله اعضای هیات علمی، دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی برای مشارکت در برنامه ریزی درسی مقطع قبل، مدیران ارشد، دانش آموختگان مقاطع مختلف که سه سال از دانش آموختگی آنها گذشته باشد، دانشجویان برتر هر گروه، کارفرمایان، دانشجویان کلیه مقاطع درسی.
- برقراری جلسات سالانه برای شناسایی نیازهای بازار کار، یافته های جدید تحقیقاتی و بازگو کردن روشها و نیازهای جدید آموزشی، برای تعدیل و اصلاح برنامه های درسی بر اساس نیازهای جدید.

مرحله سوم: انجام بازنگری

گام اول: تعیین اهداف دقیق و اختصاصی آموزشی (پیامدهای یادگیری)

اهداف آموزشی دانش، بینش و مهارت های مطلوب یک جامعه بوده که از قبل برنامه ریزی شده و مسیر حرکت نظام آموزشی را تعیین می کند. تعیین اهداف آموزشی در قلمرو " نظام آموزشی پاسخگو یا جامعه نگر " به معنی دریافت و پاسخگویی به نیازهای سلامت جامعه و آماده کردن دانشجویان برای کار و ارائه خدمات به جامعه می باشد.

در این مرحله ضروری است در سطح گروه آموزشی بر اساس نظرات تخصصی اعضای هیئت علمی رشته آموزشی، اهداف آموزشی متناسب با نیازهای واقعی جامعه تعیین شود.

به عنوان مثال:

- انتظار میرود دانش آموختگان رشته مددکاری اجتماعی بتوانند در آموزش جامعه و همچنین مددکاری اجتماعی در فیلدهای مختلف فعالیت کنند.
- انتظار میرود دانش آموختگان رشته های توانبخشی (کاردرمانی، فیزیوتراپی، گفتار درمانی و اعضاء مصنوعی) بتوانند در حوزه توانبخشی و سلامت اجتماعی فعالیت کنند.

گام دوم: انتخاب سرفصل های موضوعی ضروری و مناسب (تعیین محتوای آموزشی)

در انتخاب و تنظیم محتوای آموزشی باید به اصول تولید محتوا، مفهوم سازی در محتوا، سازماندهی محتوا، نوشتن و ارزشیابی محتوا توجه نمود. محتوای آموزشی باید با هدف های درسی و نظام آموزشی مرتبط باشد. بر این اساس محتوای آموزشی کوریکولوم آموزش پاسخگو یا جامعه نگر باید فراگیران را برای زندگی اجتماعی و شغلی آینده و برخورد با مسائل آن آماده سازد.

در این مرحله ضروری است در سطح گروه آموزشی بر اساس نظرات تخصصی اعضای هیئت علمی رشته آموزشی، سرفصل هایی برای برخی دروس همراه با ذکر منابع در نظر گرفته شود.

به عنوان مثال:

با توجه به شیوع یک نوع بیماری مانند کووید-۱۹ در بازنگری برنامه درسی پیشنهاد میشود که در واحدهای دروس آموزشی دانشجویان علوم پزشکی، واحدهایی که بیشترین ارتباط با مباحث مربوط به آن بیماری را دارند به عنوان سرفصلهای ضروری به کوریکولوم های آموزشی رشته های علوم پزشکی اضافه شود مانند تاکید بر روش های درمان بیماری، علائم بیماری، روشهای انتقال بیماری، روشهای تشخیصی، پیشگیری و مراقبت فردی.

دانشگاه علوم پزشکی کرمان، یک دانشگاه جامعه نگر با نگاه پاسخگو به نیازهای سلامت و جامعه

گام سوم: سازماندهی تجربیات یادگیری و برنامه ریزی واحدهای درسی (سازماندهی محتوی آموزشی)

در این مرحله تولید و شکل دهی محتوا و سازمان دهی آن با توجه به فعالیتهای یاددهی - یادگیری مورد نظر انجام می شود.

در این مرحله ضروری است در سطح گروه آموزشی بر اساس نظرات تخصصی اعضای هیئت علمی رشته آموزشی، ترتیب ارائه محتوای آموزشی تعیین شود.

به عنوان مثال:

شیوه ی انتخاب و سازماندهی محتوا بر اساس رویکرد موضوعات درسی (رشته ای مجزا)، مبتنی بر موضوع و بر اساس رویکرد تلفیقی بین رشته ای، مبتنی بر ارگان سیستمها مانند سیستم قلب و عروق در برنامه ی ادغام شده، براساس آموزش مبتنی بر حل مسئله.

گام چهارم: تصمیم گیری در مورد راهبردهای آموزشی

در این مرحله محتوا به وسیله راهبردهای آموزشی به فراگیران آموخته می شود و ساختاری منسجم از مطالب در ذهن فراگیران ایجاد می کند. مدل SPICES مدلی مفید برای تهیه ی برنامه ی درسی است که راهبرد مختلف را در نظر میگیرد و برای تهیه ی یک برنامه ی درسی جدید و یا اصلاح و ارزیابی برنامه ی درسی فعلی کاربرد دارد.

در این مرحله ضروری است در سطح گروه آموزشی بر اساس نظرات تخصصی اعضای هیئت علمی رشته آموزشی، راهبرد آموزشی مناسب انتخاب شود.

به عنوان مثال:

بکارگیری یادگیری آنلاین در یادگیری الکترونیکی به عنوان یک استراتژی موثر در بازنگری برنامه درسی.

گام پنجم: تصمیم گیری در مورد شیوه های تدریس

در این گام انتخاب روش تدریس برای دستیابی به اهداف مد نظر می باشد. تعیین شیوه ی تدریس وابستگی مستقیم به طبقه بندی سطوح یادگیری و اهداف آموزشی دارد.

در این مرحله ضروری است در سطح گروه آموزشی بر اساس نظرات تخصصی اعضای هیئت علمی رشته آموزشی، روش تدریس مناسب انتخاب شود.

به عنوان مثال:

بکارگیری شیوه های تدریس یادگیری وارونه در آموزش از راه دور، استفاده از ارائه های غیرهم زمان، وبینارها، بحث و تبادل نظر دانشجویان با یکدیگر و یا با اساتید در بستر مجازی، آموزشهای مجازی در قالب کلاسهای درسی آنلاین در بازنگری برنامه درسی.

گام ششم: ارزشیابی دانشجو و برنامه آموزشی

در این گام متناسب با محتوا و اهداف دوره آموزشی از روشها و ابزارهای مناسب جهت ارزشیابی تکوینی^۲ (بهبود عملکرد فراگیران) و پایانی^۳ (قضاوت و تصمیم گیری درباره میزان یادگیری فراگیران) استفاده می شود. در این مرحله ضروری است در سطح گروه آموزشی بر اساس نظرات تخصصی اعضای هیئت علمی رشته آموزشی، روشها و ابزار سنجش رشد و تغییر در دانشجو و برنامه آموزشی انتخاب شود.

به عنوان مثال:

بکارگیری شیوه های مناسب ارزشیابی دانشجویان در بستر آموزش غیر حضوری مانند امتحان کتبی مجازی، امتحان شفاهی مجازی، پرسش و پاسخ شفاهی در حین تدریس از طریق ادوبی کانکت، کارپوشه الکترونیکی و غیره.

گام هفتم: ارتقاء محیط آموزشی مناسب

محیط یادگیری زمینه فیزیکی یا مجازی است که یادگیری در آن اتفاق می افتد و می تواند روی یادگیری اثرات مثبت یا منفی داشته باشد. در آموزش مبتنی بر جامعه، از آنجایی که یادگیری همزمان با ارائه خدمت روش موثری جهت آموزش جامعه نگر می باشد در این مرحله ضروری است زیرساختهای آموزشی، الزامات و نیازهای آموزشی در سطح دانشکده و گروه آموزشی پیش بینی، طراحی و اجرا شوند از جمله ارتقای کمی و کیفی محیط های کارآموزی و کارورزی متناسب با استانداردها و نیاز جامعه، فراهم ساختن فرصت های یادگیری از طریق کار و فعالیت، توجه به نیازها، شرایط و الزامات محیطی.

² Formative evaluation

³ Summative evaluation

مرحله چهارم: ابلاغ و اجرای کوریکولوم بازنگری شده

گام اول: اجرای پایلوت برنامه درسی (کوریکولوم) بازنگری شده به منظور ارزشیابی آن در جهت تعیین کارآیی و قابلیت اجرایی موفق آن

در این گام، اجرای برنامه درسی (کوریکولوم) بازنگری شده به صورت پایلوت در گروه آموزشی به مدت یکسال برابر با دو ترم آموزشی ارزیابی می شود. بنابراین در هر ترم از ذینفعان مختلف از جمله دانشجویان، اساتید و صاحب نظران داخل گروه آموزشی و دانشکده بازخوردهای لازم از طریق مصاحبه، مشاهده، کارگاه های بازنگری درسی، گروه های متمرکز اخذ و بر اساس بازخوردهای کسب شده محتوای برنامه درسی (کوریکولوم)، راهبردهای آموزشی مورد نیاز و همچنین میزان موفقیت عملی و قابلیت اجرایی بخش های برنامه درسی بازنگری شده تعیین می گردد. سپس شواهد در کمیته برنامه ریزی درسی دانشکده جهت تصمیم گیری مطرح می شود، در صورت نیاز به انجام اصلاحات و تغییرات ضروری در برنامه درسی بازنگری شده، موارد جهت انجام به مدیران گروه های آموزشی مربوطه ابلاغ می شود و نیز یک رونوشت جهت اطلاع برای کمیته برنامه ریزی درسی دانشگاه ارسال می شود.

گام دوم: استقرار برنامه درسی (کوریکولوم) بازنگری شده

در این گام تمامی مستندات برنامه درسی بازنگری شده از جمله نسخه ای از برنامه درسی جدید و تغییرات آن نسبت به برنامه درسی فعلی در کمیته برنامه ریزی درسی دانشکده بررسی می شود و پس از تصویب به کمیته برنامه ریزی درسی دانشگاه ارسال می شود. برنامه درسی بازنگری شده جهت تصویب در شورای آموزشی دانشگاه مطرح می شود و سپس کوریکولوم مصوب شورای آموزشی دانشگاه جهت اجرا به گروه آموزشی ابلاغ می شود.

گام سوم: فراهم سازی امکان بازنگری مداوم برای دستیابی به اهداف

در هر ترم نظرات و بازخوردهای مرتبط با این برنامه درسی (کوریکولوم) از نظر دانشجویان، اساتید اخذ می گردد.

تصویب شیوه نامه

این شیوه نامه در ... جلسه شورای آموزشی دانشگاه علوم پزشکی کرمان به تصویب رسیده و از این تاریخ لازم الاجرا می باشد.